

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ



ДЛУГОПОЛЬСЬКА ТЕТЯНА ІГОРІВНА

УДК 338.242:336.5.02

**ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ВИДАТКІВ КРИЗЬ ПРИЗМУ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Тернопіль – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Тернопільському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Мартинюк Володимир Петрович,
Національний університет «Львівська політехніка»,
професор кафедри підприємництва та екологічної
експертизи товарів

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Затонацька Тетяна Георгіївна,
Київський національний університет імені Тараса
Шевченка, професор кафедри економічної кібернетики

кандидат економічних наук, доцент
Сімахова Анастасія Олексіївна,
Дніпровський національний університет імені Олеся
Гончара, доцент кафедри економіки та управління
національним господарством

Захист відбудеться 30 травня 2019 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.01 у Тернопільському національному економічному університеті за адресою: 46009, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11а, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46009, м. Тернопіль, вул. Бережанська, 4.

Автореферат розісланий 25 квітня 2019 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор**



Т. О. Кізіма

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Глобалізація із її впливом на трансформацію структури національних економік, динаміку макроекономічних показників, зміну інвестиційних потоків, міграцію, вимоги до компетенцій працівників на сучасних ринках праці зумовлюють виклики для держав в контексті гарантування економічної безпеки загалом та її соціальної компоненти зокрема. Про це свідчать як визначення у Резолюції ООН щодо цілей сталого розвитку до 2030 року питань, пов'язаних із подоланням бідності, голоду, забезпеченням всезагального доступу до освіти та соціальної рівності, так і базові принципи Угоди про асоціацію в рамках євроінтеграційної стратегії України, зорієнтовані на всеосяжне, збалансоване та інклюзивне зростання.

Для наявної системи соціальних видатків викликами стають дедалі зростаюча нерівність, старіння населення, зростання глобальної конкуренції, проблеми структурної адаптації національних економік, слабкі інститути, розмивання податкової бази, міграційні проблеми, що в сукупності призводять до зниження рівня соціальної безпеки громадян у динамічному середовищі, а, отже, вимагають перегляду моделей фінансування соціальних видатків в контексті забезпечення економічної та соціальної безпеки держави.

Проблемам дослідження соціальних аспектів управління національними економіками присвячені праці як зарубіжних (Д. Біго, Дж. Бонолі, Дж. Вайлд, О. Вівер, Р. Волкер, А. Дітон, Г. Еспінг-Андерсен, М. Каутто, В. Корпі, П. Лемайтре, Р. Ліпсхуц, М. Келструп, Дж. Палме, Т. Пікетті, А. Сен, М. Феррера, Дж. Хю'шманс), так і вітчизняних (М. Вінічук, В. Геєць, Я. Жаліло, О. Жук, О. Ілляш, О. Коваль, О. Ляшенко, А. Мельник, Ю. Скулиш, М. Флейчук) науковців. Окремі аспекти фінансування соціальних видатків в контексті впливу на індикатори економічної безпеки розглянуті в працях О. Василика, Л. Гордієнко, Т. Желюк, А. Жуковської, Т. Завори, Т. Затонацької, О. Кириленко, Е. Лібанової, А. Колота, Н. Малиш, К. Павлюк, І. Пріхно, О. Прутської, І. Плотнікової, А. Сімахової, І. Чугунова та ін. Однак, попри вагомий доробок зарубіжних та вітчизняних вчених, залишається необхідність комплексного дослідження економічної безпеки держави у її соціальному вимірі в контексті постійно зростаючих загроз внутрішнього і зовнішнього середовища.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до планів науково-дослідних робіт Тернопільського національного економічного університету у межах теми «Екологізація в новітній парадигмі держави добробуту» (державний реєстраційний номер 0117U000412), де автором поглиблено теоретичний аспект дослідження економіки добробуту в контексті екологічної та соціальної складової; Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки у межах теми «Управління соціоекологічною безпекою» (державний реєстраційний номер 0117U002302), де автором проведений аналіз інституційних основ фінансування соціальних видатків, напрямки їх фінансування та наведені рекомендації із підвищення їх ефективності;

Черкаського державного технологічного університету у межах теми «Соціальні та економічні трансформації ринку: регіональний та галузевий аспект» (державний реєстраційний номер 0115U000972), де автором проаналізований соціальний аспект управління національною економікою.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є наукове обґрунтування теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо побудови моделі фінансування соціальних видатків в контексті становлення інституту соціальної безпеки як складової економічної безпеки держави.

Досягнення вказаної мети передбачає виконання таких завдань:

- розкрити роль соціальної компоненти економічної безпеки держави, а також проаналізувати соціально-економічну природу соціальних видатків та моделей їх фінансування;

- оцінити сучасні загрози соціальній безпеці держави та проаналізувати динаміку соціальних видатків в контексті забезпечення економічної безпеки;

- провести аналіз взаємозв'язків між соціальними видатками та ключовими індикаторами розвитку національної економіки;

- оцінити ефективність політики інтеграції внутрішньо-переміщених осіб (ВПО) в контексті особливостей фінансування цього процесу в системі економічної та соціальної безпеки держави;

- проаналізувати інституційні засади та тренди фінансування соціальних видатків на національному рівні з виокремленням орієнтирів їх трансформації відповідно до умов структурних змін;

- проаналізувати вплив індикаторів соціальної безпеки держави на індекси соціально-економічного розвитку, узявши за орієнтир показники Польщі;

- оцінити задоволеність рівнем соціальних видатків на основі проведеного опитування стратифікованої вибірки респондентів України та сформулювати висновки щодо напрямів удосконалення механізмів їх фінансування;

- здійснити оцінку рівня економічної безпеки держави у її соціальному вимірі за діючою методикою із виявленням її слабких сторін та сформулювати рекомендації щодо її удосконалення.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення економічної безпеки держави в її соціальному вимірі.

Предмет дослідження – теоретико-методичні та прикладні аспекти побудови нової моделі фінансування соціальних видатків в системі соціальної безпеки держави.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дисертаційної роботи є фундаментальні положення економічної теорії, макроекономіки, державного регулювання економіки, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених у сфері економічної та соціальної безпеки держави.

При виконанні дисертаційної роботи застосовано загальнонаукові і спеціальні методи дослідження, зокрема: історичний підхід та метод формальної логіки – при розкритті сутності понять та систематизації наукових поглядів щодо ролі соціальних видатків у забезпеченні економічної безпеки держави та її соціальної складової, дослідженні етапів розвитку держав добробуту; синергетичний підхід – при дослідженні розвитку відкритих

національних економік; діалектичний, аналогії та метод теоретичного узагальнення – при впорядкуванні понятійного апарату, обґрунтуванні сутності економічної безпеки держави; методи групування, вибірки, порівняльного аналізу і синтезу – для виокремлення видів соціальних видатків, їх напрямків та обсягів, визначення чинників, що формують модель забезпечення економічної та соціальної безпеки; спостереження та аналогії – для з'ясування перспектив імплементації передового зарубіжного досвіду управління та фінансування соціальних видатків у вітчизняну практику; економіко-математичного моделювання та регресійного аналізу – для встановлення залежностей між змінними та передбачення характеру їх впливу на параметри; анкетування – для проведення опитування стосовно рівня задоволеності рівнем життя в Україні. Результати дослідження проілюстровано за допомогою графічного і табличного методів отриманої інформації.

Інформаційну базу досліджень складають: Конституція України, закони України, нормативно-правові акти, що стосуються соціального захисту населення, статистичні та аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства соціальної політики України, Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, Світового банку, Міжнародної організації праці (МОП), аналітичні звіти міжнародних рейтингових агентств, наукові періодичні видання, монографічні дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в узагальненні, систематизації та розвитку теоретико-методичних положень і обґрунтуванні практичних рекомендацій, спрямованих на побудову моделі фінансування соціальних видатків в контексті становлення інституту соціальної безпеки як складової економічної безпеки держави.

Основні результати, що містять наукову новизну і виносяться на захист, полягають у такому:

вперше:

– апробовано економіко-математичну модель оцінки впливу індикаторів економічної безпеки держави у її соціальному вимірі на загальні індекси соціального розвитку національної економіки (Індекс соціального прогресу – SPI, Індекс процвітання Легатум – LPI, Індекс якості життя – QLI, Індекс недієздатності держав – FSI), застосування якої дозволило сформулювати набір таргетів соціально-економічної політики та обґрунтувати ступінь їх досягнення;

удосконалено:

– наукові підходи до побудови комплексної моделі оцінки впливу соціальних видатків на індикатори суспільного добробуту, а також системи забезпечення добробуту населення шляхом залучення держави та інших секторів економіки до безпекових питань (модель «welfare mix»), що, на відміну від наявних, базуються на синергетичній відповідальності стейкхолдерів за стан економічної та соціальної безпеки держави;

– науково-методичні підходи до аналізу зв'язків між соціальними видатками та ключовими індикаторами розвитку економічних систем, а також формування показників оцінки добробуту суспільства (соціальні, економічні та

екологічні), що, на відміну від існуючих, дасть можливість сформувати комплексну оцінку добробуту та гарантування соціальної безпеки відповідно до умов структурних зрушень у національній економіці та глобальних технологічних змін;

– методичні підходи до оцінки показника соціальної безпеки держави через доповнення нормативно затверджених Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної та соціальної безпеки України додатковими індикаторами (очікувана тривалість життя при народженні; ефективність урядування; контроль над корупцією; коефіцієнт міграційного приросту), що, на відміну від наявних, дозволяють здійснити комплексний аналіз їх рівня та сформувати інструментарій мінімізації негативних впливів на стан економічної та соціальної безпеки держави;

– науково-методичні підходи до аналізу впливу індикаторів соціальної безпеки держави на комплексні показники соціально-економічного розвитку національної економіки, а також оцінки новітніх тенденцій соціальних видатків у XXI столітті з огляду на комплекс актуальних політичних та соціально-економічних викликів, що сприятиме реалізації системного підходу при аналізі досліджуваного питання;

– систематизацію ключових проблем у безпекових питаннях на основі проведеного опитування стратифікованої вибірки респондентів щодо стану економічної та соціальної безпеки, що, на відміну від наявних підходів, дозволило сформувати рекомендації із підвищення якості фінансування соціальних видатків з огляду на інтереси їх бенефіціарів, а не лише держави;

набули подальшого розвитку:

– класифікація основних періодів розвитку держав добробуту в історичному аспекті із виділенням та аналізом етапів зародження, експансії, прискорення розвитку, реструктуризації, а також її розвитку після світової фінансової кризи 2008 року, що дозволило обґрунтувати появу моделі «welfare mix» у стратегічних програмах розвитку багатьох держав світу з огляду на необхідність гарантування належного рівня соціальної безпеки;

– науково-теоретичні підходи до оцінки чинників впливу на інтеграцію ВПО у приймаючі громади в контексті їх соціального захисту та забезпечення економічної безпеки, що підтверджує переважно короткостроковий ефект існуючих державних механізмів фінансування соціальних видатків і більш довгостроковий ефект недержавних програм підтримки ВПО, які спрямовані на розвиток їх компетентностей, стимулювання самозайнятості та підприємницької активності;

– систематизація напрямів підвищення ефективності фінансування соціальних видатків в контексті пріоритетів зниження диференціації населення за рівнем доходу, державної підтримки сім'ї, реабілітації та соціальної інтеграції людей з інвалідністю, ВПО, літніх осіб в стратегії інклюзивного зростання, розвитку сектору некомерційних організацій у сфері надання соціальних послуг та системи монетизації пільг.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що наукові розробки дисертаційної роботи доведено до рівня теоретико-методичних

положень, практичних рекомендацій, котрі знайшли впровадження в практичній діяльності: Тернопільського міського територіального центру соціального обслуговування населення (надання соціальних послуг) Тернопільської міської ради – при розробці комплексу напрацювань стосовно адаптації зарубіжного досвіду фінансування соціальних видатків на локальному рівні (довідка № 359 від 26.06.2018 р.); Всеукраїнської громадської організації (ВГО) «Поруч» (довідка № 2687945/2 від 17.07.2018 р.) – при проведенні тренінгів із соціальної відповідальності та сталого розвитку в рамках проектів IOM UN «Reconciliation Support and Community Development of the Conflict-Affected Communities of the Donbas», «Supporting Recovery and Sustainable Solutions for Internally displaced Persons and the Conflict-Affected Population in Ukraine», а також програми U-LEAD with Europe «Energy of generations – cooperation youngsters and elders for decentralization»; ПАТ «Волиньгаз» – при удосконаленні механізму підвищення ефективності та адресності надання соціальних допомог (довідка № VL007-1-Сл-2710-0191 від 17.10.2018 р.); а також у навчальному процесі Черкаського державного технологічного університету – при викладанні дисциплін «Національна економіка», «Економічна теорія», «Управління трудовими ресурсами» та «Економіка сучасної України» (довідка № 895/01-10.01 від 25.05.2017 р.) і Тернопільського національного економічного університету – при викладанні дисципліни «Національна безпека України», «Фінансово-економічна безпека», «Правові та нормативні основи забезпечення економічної безпеки» (довідка № 126-32/1566 від 27.08.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеною одноосібною самостійною науковою працею. Наукові результати, викладені в дисертації, одержані автором самостійно та є його науковим здобутком. Особистий внесок автора конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дослідження були оприлюднені та отримали схвальну оцінку на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization» (м. Клайпеда, Литва, 2016 р.); «Combating Illegal Migration and Human Trafficking» (м. Івано-Франківськ, 2016 р.); «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації» (м. Тернопіль, 2016 р.); «Modern Problems of Improve Living Standards in a Globalized World» (м. Ополь, Польща, 2016 р.); «Національна економіка в умовах глобалізації: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку» (м. Полтава, 2017 р.); «Проблеми та перспективи розвитку економіки в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Запоріжжя, 2017 р.); «Наукові засади розвитку знань економічної теорії» (м. Черкаси, 2017 р.); «Продуктивна спроможність націй: приклад України» (м. Київ, 2017 р.); «Сучасна соціально-економічна система: парадигма, завдання і тенденції» (м. Ніжин, 2018 р.); «Стратегії та політика розвитку територій: міжнародні, національні, регіональні та локальні виклики» (м. Чернівці, 2018 р.); «Устойчивое развитие экономики: международные и национальные аспекты» (м. Новополюськ, Білорусь, 2018 р.); «Стратегические направления социально-экономического и финансового развития национальной экономики» (м. Мінськ, Білорусь, 2018 р.); «Сучасні технології менеджменту» (м. Луцьк, 2018 р.).

Наукові публікації. Основні результати дисертації опубліковано у 27 наукових працях загальним обсягом 10,2 д. а. (з яких особисто автору належить 7,7 д. а.), у тому числі: 3 параграфи – у колективних монографіях; 7 статей – у наукових фахових виданнях (з яких 3 – у виданнях, внесених до реєстру міжнародних наукометричних баз); 2 статті – у наукових періодичних виданнях інших держав (Польща, Білорусь); 2 публікації – в інших наукових виданнях; 13 праць апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (254 найменувань) та додатків. Повний обсяг дисертації становить 268 сторінок. Основний текст роботи викладений на 180 сторінках. Дисертація містить 43 таблиці, 35 рисунків та 23 додатки на 65 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Теоретичні засади фінансування соціальних видатків у контексті забезпечення економічної безпеки держави**» розглянуто теоретико-методичні підходи до побудови держави добробуту та джерела її фінансування; розкрито сутність соціальних видатків у забезпеченні економічної безпеки держави; окреслено ключові концепції соціальної безпеки як складової економічної безпеки із обґрунтуванням її ролі в сучасній моделі держави добробуту.

Дослідження теоретичних підходів щодо участі держави у забезпеченні економічної безпеки дозволило зробити висновок, що економічна безпека є важливою якісною характеристикою економічної системи, що уособлює здатність забезпечувати цивілізаційно-прийнятні умови життя населення та сприятливі – для розвитку економіки, послідовне забезпечення інтересів громадян, в т.ч. у соціальній сфері. Соціальна безпека держави, як складова економічної безпеки, визначає стан захищеності від зовнішніх та внутрішніх загроз соціальних інтересів громадян та суспільства, забезпечує створення умов для людського та соціального прогресу, базується на перерозподілі економічного капіталу в категоріях виправданості та ефективності, гармонізує соціальну, економічну та екологічну складові сталого розвитку, формує соціально-економічні перспективи теперішнім та майбутнім поколінням.

Вивчення наукового доробку зарубіжних і вітчизняних вчених, що спеціалізуються на різних аспектах економічної безпеки держави, дало змогу виокремити дві ключові школи із проблем соціальної безпеки – Копенгагенську та Паризьку, які дискутують переважно через моменти ідентифікації соціальних загроз та реакції на їх наслідки. Авторський підхід наголошує на доцільності поєднання підходів обох шкіл із чітким аналізом усіх соціальних загроз та викликів, які стоять перед державами-націями у ХХІ ст., вироблення упереджувальних механізмів реакції на найбільш імовірні з них із застосуванням різноманітного бюджетно-фінансового інструментарію та зіставленням ефективності превентивних заходів не лише із макроекономічними показниками, але й більш комплексними індикаторами (наприклад, соціальним прогресом).

Теоретичні наукові пошуки дозволили виокремити низку теорій, які пояснюють необхідність гарантування соціальної безпеки держави з різних підходів: політичного, економічного та нарративного. Для національної економіки в контексті політичних підходів акцентовано увагу на активізації ролі молоді у політичному процесі, зростанні середнього класу та просвітницькій діяльності; в контексті економічних підходів – мінімізації патерналістського ставлення до фінансування соціальних програм, стимулюванні самозайнятості населення та пенсійних заощаджень, встановленні чітких критеріїв соціальної підтримки різних груп населення; в контексті нарративних підходів – запровадженні приватного пенсійного страхування, широкого розвитку служб і сервісів соціального характеру, соціального підприємництва.

На основі аналізу генезису держав добробуту (табл. 1) обґрунтовано, що саме після світової фінансової кризи 2008 року актуалізувалось державно-приватне партнерство у забезпеченні економічної безпеки на національному рівні в частині фінансування соціальних видатків.

Таблиця 1

Загальна характеристика етапів генезису національних держав добробуту

Роки	Етапи	Характеристика
1880–1914	Зародкова держава добробуту	Ключова роль в забезпеченні добробуту відводилась церкві та родині, держава опікувалась переважно забезпеченням громадського порядку. Соціальні та демографічні зміни, викликані індустріалізацією, зростання залежності добробуту від рівня оплати праці, концентрація виробництва, розвиток профспілкових рухів сприяли зростанню попиту на державні послуги та обсягу державних соціальних видатків.
1918–1950	Експансія держави добробуту	Велика депресія 1930-х рр., нерівномірний розподіл доходів, слабка регуляція фінансових систем сприяли закріпленню кейнсіанських методів регулювання соціально-економічного розвитку. В більшості країн Заходу набуло поширення активне сприяння повній зайнятості із залученням жінок до складу робочої сили, а також розширення пенсійних програм.
1960–1975	Прискорення розвитку	Посилилась проблема балансу інтересів між забезпеченням конкурентоспроможності на ефективності на мікрорівні та гарантуванням відповідного рівня життя для громадян на макрорівні.
1975–2008	Неоліберальна реструктуризація	В центрі уваги – приватизація окремих державних послуг (освіта, охорона здоров'я), популяризація індивідуальної відповідальності за розв'язання проблем нерівності, зміщення ролі соціальної політики на інвестування соціальних навичок в освіту, а не безпосередній перерозподіл.
2008 – дотепер	Після-кризовий етап	Поява нових гравців у наданні суспільних послуг та соціальному захисті (неурядових організацій, профспілок, громадських та релігійних об'єднань), зростання ролі державно-приватного партнерства і моделі «welfare mix».

Обґрунтовано, що на ступінь соціальної безпеки громадян впливають численні фактори демографічного, економічного, політичного, правового характерів, які нерідко провокують підрив конкурентоспроможності національних економік, що намагаються гарантувати максимальний спектр соціальних послуг за рахунок винятково державного сектору. На основі компаративного аналізу соціальних видатків в зарубіжних країнах встановлено притаманну більшості із них тенденцію до їх зростання, що пов'язано з суттєвим розширенням переліку суспільних благ: забезпечення загальної безкоштовної освіти і охорони здоров'я; реалізація програм з підтримки

соціально вразливих верств населення; створення ресурсної бази для здійснення фундаментальних і прикладних досліджень; участь у формуванні інфраструктури ринку та створення ефективно діючих систем громадського транспорту та ін. Тому акцентовано на необхідності залучення інших секторів економіки до фінансування соціальних видатків на національному рівні, а також запропоновано комплексну модель впливу соціальної політики на ключові індикатори добробуту (розв'язання проблеми бідності, покращення стану здоров'я, освіти, досягнення політичної свободи, демократії).

У другому розділі «**Соціальні видатки в стратегії забезпечення економічної безпеки держави**» досліджено тенденції та проблеми фінансування соціальних видатків в Україні; проаналізовано ефективність інтеграції ВПО у приймаючі громади з позицій забезпечення економічної та соціальної безпеки; проаналізовано сучасні тренди фінансування соціальних видатків в стратегії забезпечення економічної безпеки держави.

Проведений аналіз дав змогу стверджувати, що Україна в контексті гарантування економічної безпеки організовує соціальний захист через розгалужену систему соціальних допомог, гарантій, послуг та страхування, що фінансуються переважно з державного або місцевих бюджетів. Незважаючи на військово-політичні проблеми останніх років та падіння обсягів виробництва, а також соціально-економічні реформи після Революції Гідності, фінансування соціальних потреб громадян залишилось пріоритетом в контексті забезпечення економічної безпеки на національному рівні. Так, протягом 2013–2018 рр. питома вага видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення у видатках Зведеного бюджету порівняно із динамікою ВВП змінилась несуттєво, проте гострою проблемою залишається їх ефективність (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка ВВП та видатків Зведеного бюджету України на соціальний захист і соціальне забезпечення у 2013–2018 рр.*

	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Темп росту реального ВВП, % до попереднього року	0,0	-6,6	-9,8	2,3	2,5	3,4
Питома вага соціальних видатків, % ВВП	9,9	8,8	8,9	10,8	9,5	8,7
Питома вага соціальних видатків у загальних видатках зведеного бюджету, %	28,7	26,4	25,9	30,9	27,0	24,8

*Складено на основі даних Державної казначейської служби України

Проведений аналіз ключових макроекономічних показників України дозволив стверджувати, що параметри соціальних стандартів життя громадян України залишаються вкрай низькими, що, попри несуттєве їх щорічне зростання, нівелюється впливом інфляційних процесів. Встановлено, що із 2014 року в Україні відбулася зміна підходів до визначення важливості напрямів надання суспільних благ, згідно з якими система розподілу обмежених бюджетних ресурсів стала більше орієнтуватися на ті сфери, що допомагають покращити якісні параметри людського розвитку та позитивно впливають на суспільство загалом.

Проведений аналіз соціальних видатків у зарубіжних країнах засвідчив, що переважна більшість із них обрали стратегією на їх поступове зростання відповідно до принципів соціальної справедливості та економічної ефективності. Обґрунтовано, що в контексті побудови держави добробуту за моделлю «welfare mix», у системі соціального захисту населення, крім держави, повинні бути активно задіяні інші сектори національної економіки, зокрема, бізнес, громадські організації, міжнародні донори, які можуть надавати послуги із соціального захисту на тимчасовій основі (через меценатство, благодійність, соціальну відповідальність). Сьогодні в Україні чималий внесок у соціальний захист населення здійснює громадський сектор через освітню, профорієнтаційну та соціальну компоненти міжнародної допомоги ВПО, особам з інвалідністю, літнім людям та дітям.

Аналіз регресійних моделей взаємозв'язку рівня державних соціальних видатків із індикаторами розвитку економічних систем засвідчив прямий зв'язок між рівнем соціальних видатків та Індексом добробуту літніх людей (GAWI), які є одними із ключових бенефіціарів соціальної політики. Аналогічно, позитивно соціальні видатки впливають на Індекс соціальної справедливості (SJI) та Індекс верховенства права (RLI), хоча і не так суттєво. Згідно з авторськими розрахунками, рівень державних соціальних витрат досить слабо корелює з Індексом Джині, який демонструє майнове розшарування суспільства. Індекс людського розвитку (HDI) та Індекс процвітання Легатум (LPI) демонструють несуттєвий зв'язок із рівнем соціальних витрат. Найкращим чином зростання державних соціальних видатків позначається на Індексі соціального прогресу (SPI). Встановлено, що в державах із високим рівнем соціального прогресу його рівень підкріплюється низкою факторів: масштабні видатки на соціальну сферу, які розглядаються не як витрати, а інвестиції; якісні формальні та неформальні інститути; розвинені демократичні процедури прийняття управлінських рішень.

Обґрунтовано, що в Україні одним із наслідків анексії Росією АР Крим та початку військових дій на Донбасі стало формування нової соціально вразливої групи населення – ВПО, які потребують максимальної уваги з позицій забезпечення економічної та соціальної безпеки держави. Проведений аналіз інтеграції ВПО у приймаючі громади дозволив встановити, що головними проблемами для них є працевлаштування на новому місці та оренда житла. Оскільки більшість переміщених осіб не може знайти відповідно до фаху роботу на новому місці проживання, то допомога держави, міжнародних організацій, громадського сектору у перекваліфікації, перенавчанні, отриманні грантів для самозайнятості стала вагомою підтримкою для цієї групи населення. Доведено, що українська держава виявилась неспроможною самотійно виконати усі соціальні зобов'язання перед своїми громадянами як через брак ресурсів, так і політичні чинники, а тому допомога численних міжнародних організацій у відбудові інфраструктури на Донбасі, сприянні самозайнятості та соціальному згуртуванню громад створила нові можливості для розвитку місцевих спільнот, що проявилось як через посилення людського потенціалу приймаючих громад, так і отримання додаткової допомоги від уряду та міжнародних донорів.

Проведене дослідження дозволило констатувати, що завдяки численним проектним ініціативам, реалізованими міжнародними донорами для згуртування ВПО та представників приймаючих громад, недопущення масової міграції населення з країни, протягом кількох років вдалося досягнути таких результатів: громади почали приймати в своє середовище представників національних меншин, людей з інвалідністю, літніх осіб; реалізувалась велика кількість освітніх, культурних, спортивних заходів, що сприяли інклюзії різних людей у громадську активність; покращилась комунікація «громада – влада», оскільки місцеві органи влади долучилися до ініціатив, підтриманих міжнародними організаціями; посилилась згуртованість між людьми із різним соціальним та майновим становищем, поколіннями, ВПО та місцевими, що дозволило підвищити соціальний та людський капітал; запропоновані нові та якісні товари й послуги у місці поселення ВПО, що сприяло підйому місцевої економіки та підвищення рівня економічної і соціальної безпеки.

Оцінка динаміки ринку робочої сили довела, що за показниками зайнятості, рівня участі в робочій силі, безробіття Україна суттєво відстає від країн ОЕСР. Незважаючи на те, що протягом 2000–2017 рр. рівень офіційно зареєстрованого безробіття в Україні скоротився із 11,5 до 9,0%, а рівень зайнятості зріс із 51,3 до 53,9%, однак у порівнянні із країнами ОЕСР це достатньо помірний прогрес, оскільки в цих країнах середній показник безробіття становить 6,5%, а рівень зайнятості – 67%. Проблемою для України залишається низький показник рівня участі у робочій силі, який із роками зменшується (в середньому 63%), тоді як світова практика демонструє оптимальний його рівень у 70%. Проведена оцінка ефективності перерозподільної політики засвідчила, що найбільший розрив у початкових доходах багатих і бідних в країнах ЄС-28 спостерігається у Данії, Ірландії, Латвії, Хорватії, Великобританії, Бельгії, Фінляндії. Проте вже після застосування інструментарію державної соціальної та фіскальної політики ситуація із соціальною безпекою суттєво покращується (мінімізація розривів у 5–8 разів). Для України перерозподільна соціальна політика визнана вкрай важливою з огляду на тенденцію до зростання розривів у доходах багатих і бідних та неможливість багатьох соціально-вразливих груп самостійно забезпечити собі оптимальний рівень добробуту.

Проведений аналіз моделей фінансування соціальних видатків в контексті класифікації держав добробуту, а також особливостей взаємодії економічного та соціального середовища, дозволив констатувати поступовий перехід України від моделі патерналізму до адресної моделі, яка більшою мірою відповідає вимогам ефективності та соціальної справедливості.

У третьому розділі **«Вектори трансформації фінансування соціальних видатків у XXI столітті в контексті забезпечення економічної безпеки держави»** розроблено положення із вдосконалення методики оцінки стану соціальної безпеки на національному рівні, проаналізовано трансформацію наявної моделі соціальної безпеки відповідно до сучасних реалій розвитку України; розроблено рекомендації щодо застосування передового зарубіжного

досвіду фінансування соціальних видатків у вітчизняну практику у напрямку підвищення їх ефективності.

Розглянуто діючу методику оцінки рівня економічної та соціальної безпеки держави, згідно з якою обґрунтовано її незадовільний рівень у 2010–2017 рр. із поступовим погіршенням індикаторів. Запропоновано доповнити офіційні Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України комплексними показниками, які об'єднані в індекси або є складовими окремих індексів (наприклад, очікувана тривалість життя при народженні, ефективність урядування, контроль над корупцією, рівень тінізації економіки, коефіцієнт міграційного приросту), що дозволяє здійснити більш комплексний моніторинг економічної та соціальної безпеки із формуванням превентивних заходів з мінімізації загрозливих чинників.

На основі використання інструментарію імітаційного моделювання здійснено оцінку впливу 19 індикаторів економічної безпеки у її соціальному вимірі на індекси соціального-економічного розвитку (SPI, LPI, QLI, FSI). Критерії соціальної безпеки згруповано у шість груп: соціальне розшарування; соціальний захист; соціально-трудова відносина; безпека життя; демографічна сфера; додаткові індикатори. В якості бажаних орієнтирів було обрано показники аналогічних індикаторів Польщі, яка за останні 20 років суттєво випередила Україну за показниками економічного та соціального розвитку. Проведений економіко-математичний аналіз дозволив зробити такі висновки: 1) для SPI найбільш важливими виявились показники соціального розшарування, а, отже, для досягнення цільового значення індексу необхідне забезпечення дотримання різниці в доходах між багатими і бідними та обсягу витрат на продовольчі товари на оптимальному рівні, суттєве збільшення ВВП на особу, що потребує підвищення продуктивності праці та покращення макроекономічної ситуації в країні; 2) для LPI та FSI найбільший вплив продемонстрували індикатори соціального захисту, а, отже, для досягнення цільових орієнтирів індексів необхідне покращення демографічної ситуації, збільшення як відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, що втратили працездатність, так і відношення середньомісячної номінальної зарплати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу; 3) для QLI ключовими виявились демографічні індикатори, а, отже, для досягнення цільового значення індексу необхідне забезпечення як скорочення рівня дитячої смертності, так і коефіцієнту міграції.

Проведене опитування респондентів в кількох областях України з метою оцінки рівня соціальної безпеки з точки зору громадян дозволило констатувати, що соціально захищеними почувають себе лише 37% опитаних, готовність долучатись до розв'язання соціальних проблем держави виявили лише 55% респондентів, майже 50% опитаних відчують погіршення рівня соціальної безпеки за останні 5 років, оскільки не відмічають позитивних змін у своєму матеріальному становищі.

Аналіз системи надання соціальної підтримки через модель безумовного базового доходу, яка є відносно новим трендом європейської соціальної політики, дозволив дійти висновків про схожість програми житлових субсидій в

Україні до цієї моделі: якщо у 2014 р. субсидію отримував кожен 41-й українець, то у 2017 р. – кожен 6-й; можливість отримати субсидію нерідко ставала фактором небажання офіційного працевлаштування для великої кількості осіб; видатки на субсидії ставали джерелом найбільших зловживань через недосконалість системи їх надання. Усе це призводило до ситуації, коли субсидії отримували далеко не найбільш вразливі верстви населення, що порушувало принципи соціальної справедливості та економічної ефективності. Доведено, що новий механізм підвищення адресності надання субсидій населенню повинен бути зорієнтований як на зростання зарплат і пенсій, монетизацію допомог, так і скорочення кількості їх реципієнтів на основі більш жорсткого підходу до встановлення бенефіціарів субсидій.

Обґрунтовано, що модернізація моделі фінансування соціальних видатків під впливом структурних змін (рис. 1) має включати перехід від податкового до страхового принципу формування доходів пенсійної системи, підвищення ефективності державної підтримки сім'ї, зростання ролі адресного підходу до перерозподілу ресурсів на користь соціально-вразливих верств населення з одночасним скороченням реципієнтів пільг за професійною ознакою, моніторингу об'єктивності стану рівня життя домогосподарств, які звертаються за соціальною допомогою, розвиток соціального партнерства, соціального підприємництва, використання принципів співфінансування для реалізації багатьох соціальних проектів з метою зростання соціальної відповідальності, що дозволить досягнути намічених критеріїв модернізації.



Рис. 1. Структурно-логічна модель модернізації фінансування соціальних видатків в системі соціальної складової економічної безпеки держави

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нові підходи до розв'язання важливого наукового завдання, яке полягає у поглибленні концептуальних положень та розробці практичних рекомендацій щодо побудови моделі фінансування соціальних видатків в контексті становлення інституту соціальної безпеки як складової економічної безпеки держави. Дослідження дало змогу сформулювати загальні висновки теоретичного та науково-практичного характеру, що відображають вирішення завдань відповідно до визначеної мети.

1. Узагальнено теоретико-методичні підходи до дослідження функцій держави у забезпеченні соціального виміру економічної безпеки, що дозволило визначити її роль, яка полягає у використанні комплексу заходів на різних рівнях управління з метою підтримки соціальних потреб громадян. Обґрунтовано, що орієнтири забезпечення соціальної безпеки стосуються не лише низького рівня бідності чи безробіття, високого рівня зайнятості населення, розвиненого середнього класу та соціальної інфраструктури, але й доступності якісних медичних, освітніх, соціальних послуг, сформованого громадянського суспільства, реалізації основних прав і свобод громадян. Аналіз основних моделей фінансування соціальних видатків за різними класифікаціями (неоліберальна, консервативна, соціально-демократична; бісмарківська, беверіджська, соціального ринкового господарства; патерналістська, адресна) дозволив встановити, що Україні притаманний поступовий перехід від моделі патерналізму з її орієнтацією на залежність населення від соціального захисту до адресної моделі фінансування з її орієнтацією на зростання доходів населення.

2. Розкрито сучасні загрози економічній безпеці держави, що полягають у: недоліках управлінських механізмів (незбалансованість економічної безпеки і державної політики збереження людського потенціалу, невизначеність соціальної політики за умов реформи децентралізації, неузгодженість повноважень на місцях із ресурсним забезпеченням), фінансово-економічних проблемах (зростання безробіття, бідності, майнової нерівності, посилення тінізації та корумпованості, тривалий збройний конфлікт на Сході країни), а також ціннісних орієнтирах (зростання суспільної недовіри, відсутність діалогу «влада – громадяни», домінування патерналістських настроїв у суспільстві, брак соціальної відповідальності та згуртованості суспільства, негативні демографічні зміни). Аналіз динаміки соціальних видатків дозволив встановити, що Україна слідує рекомендаціям МОП у сфері соціального захисту практично в усіх видах соціальної підтримки громадян, гарантуючи їм той обсяг соціальної безпеки, який можливо забезпечити за наявних фінансово-економічних умов.

3. Виявлено із застосуванням регресійного аналізу прямий зв'язок між державними соціальними видатками та Індексом людського розвитку (HDI), Індексом соціального прогресу (SPI), Індексом соціальної справедливості (SJI), Індексом верховенства права (RLI), Індексом добробуту літніх осіб (GAWI), і

обернений – з Індексом хорошої країни (GCI), Індексом процвітання Легатум (LPI) та коефіцієнтом Джині (вищий рівень соціальних видатків забезпечує кращі позиції в рейтингу та нижчий рівень майнового розшарування).

4. Обґрунтовано, що поява класу ВПО поставила перед країною нові виклики у сфері соціальної безпеки, пов'язані із фінансуванням численних соціально-економічних програм підтримки постраждалого від конфлікту на Сході України населення. До реалізації цих програм активно залучені не лише державні органи влади, органи місцевого самоврядування, але й численні міжнародні та громадські організації. Встановлено, що фінансова підтримка міжнародних та громадських організацій засвідчила більшу ефективність, ніж державні програми допомоги ВПО, які переважно спрямовані на розв'язання поточних проблем, а не реалізацію стратегічних цілей інтеграції ВПО у приймаючі громади та стримування міграції робочої сили за кордон.

5. Обґрунтовано, що панівними трендами фінансування соціальних видатків на міжнародному рівні визнано: перенесення акцентів від державного патерналізму до переорієнтації працездатного населення у соціальному забезпеченні на власні сили і можливості; посилення адресності надання соціальної допомоги; створення соціально-економічних умов для соціальної безпеки за рахунок особистого внеску на основі саморегуляції власного потенціалу; запровадження принципів гендерної рівності в обсягах соціальних виплат; широке впровадження програм боротьби з бідністю та маргіналізацією; децентралізація надання соціальних послуг тощо.

6. Обґрунтовано, що за умов численних фінансово-економічних та соціальних ризиків фінансування соціальних видатків залишається актуальною проблемою у забезпеченні соціальної безпеки, до розв'язання якої доцільно залучати не лише інститут держави, але й інші сектори за моделлю «welfare mix». Основними напрямками удосконалення фінансового забезпечення соціальних потреб населення повинні стати: посилення відповідальності за нецільове використання коштів; залучення приватних інституцій до надання соціальних послуг з метою підвищення їх якості та економії бюджетних коштів; чітке розмежування повноважень щодо соціальних видатків між органами влади різних рівнів.

7. Встановлено, що запровадження експериментів із моделлю безумовного базового доходу у країнах ЄС спрямоване на розв'язання протиріч у соціальних політиках: розвиток європейської політики добробуту в контексті зниження соціальної напруги та гарантування безумовних стандартів життя; компенсація гнучкості ринку праці кращим рівнем соціального захисту; європейська політика поваги до ініціатив громадянського суспільства через вплив громадських організацій та профспілок на прийняття політичних рішень.

8. Порівняльний аналіз сучасних моделей соціального захисту населення в розвинутих країнах світу підтвердив важливість для України спрямування зусиль у: розвиток соціального партнерства та соціального підприємництва; функціонування надійного механізму соціального страхування; існування жорсткого державного контролю за дотриманням соціальних гарантій і підвищенням ефективності функціонування інститутів соціального захисту;

викорінення корупції; підвищення стандартів оплати праці; удосконалення методики розрахунку прожиткового мінімуму; застосування механізмів фандрайзингу та краудфандингу для фінансування окремих соціальних ініціатив тощо.

9. Обґрунтовано, що незважаючи на соціально-економічні проблеми останніх п'яти років, зниження рівня економічної безпеки держави, українське громадянське суспільство стає більш зрілим, а реформа децентралізації сприяє посиленню рівня соціальної відповідальності, перенесенню акцентів щодо управління та фінансування соціальних потреб із «центру на місця», диверсифікації джерел фінансування локальних суспільних благ. Більшість масштабних соціальних програм України при цьому й надалі залишаються малоефективними стосовно забезпечення доходу для різних соціально-вразливих верств населення, оскільки «консервують» настрої утриманства. В той час як ініціативи на місцях, пов'язані із реформою децентралізації у різних її проявах, є більш ефективними, адресними, оскільки базуються на пошуку альтернативних державним ресурсам джерел, використанні моделі співфінансування для реалізації численних проектів, пов'язаних із соціальною інфраструктурою, розвитку соціального та людського капіталу громад.

Основні результати дослідження впроваджені у практичну діяльність Тернопільського міського територіального центру соціального обслуговування населення Тернопільської міської ради, ПАТ «Волиньгаз», ВГО «Поруч» та у навчальний процес Тернопільського національного економічного університету, Черкаського державного технологічного університету.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Длугопольська Т. І. Дослідження соціальної безпеки в системі пріоритетів держави добробуту: зарубіжні підходи. Технологический аудит и резервы производства. 2016. № 3/5(29). С. 48–53 (0,4 д. а.).

2. Длугопольська Т. І. Нормативно-правове обґрунтування соціальної безпеки на міжнародному рівні: історичний та правовий аспекти. Економічний аналіз. 2016. Т. 25. № 1. С. 14–21 (0,4 д. а.).

3. Dluhopolska T. I. Security studies development in a context of social security and human rights. Personality Development In the Age of Globalization. Humanities and economics: Collection of scientific papers. Morrisville, Lulu Press, 2016. P. 36–41 (0,3 д. а.).

4. Dluhopolska T. I., Dluhopolskyi O. V. Інструментарій фіскальної консолідації в європейських країнах в контексті подолання економічної кризи. Konzeptuelle Gruntsatze des Wirtschaftswachstums bei der Globalisierung: kollektive monographie. Verlag SWG imex GmbH Nurnberg, Deutschland, 2016. S. 15–20 (особистий внесок автора: розкрито інструментарій фіскального регулювання в контексті підвищення соціальних стандартів життя) (0,4 д. а.).

5. Длугопольська Т. І. Інтеграція внутрішньо-переміщених осіб у приймаючі громади як складова соціальної політики України. Управління

інноваційною складовою економічної безпеки: монографія: у 4-х т. / За ред. О. В. Прокопенко, В. Ю. Школи, В. О. Щербаченко. Т. IV. Розробка та валідація нових методів оцінки глобальних та локальних викликів у системі забезпечення соціальної та екологічної безпеки території. Суми, 2017. С. 197–208 (0,6 д. а.).

6. Длугопольська Т. І. Стандарти Міжнародної організації праці щодо соціальної безпеки: зарубіжні орієнтири для України. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 18. С. 90–94 (0,5 д. а.).

7. Длугопольська Т. І., Мартинюк В. П. Видатки на соціальні пенсії в контексті забезпечення соціальної безпеки держави: міжнародні порівняння. Стратегічні пріоритети. 2017. № 4(45). С. 118–131 (особистий внесок автора: здійснено оцінку впливу соціальних видатків на основні соціально-економічні індикатори) (0,9 д. а.).

8. Длугопольська Т. І. Соціальна безпека як пріоритет держави загального добробуту: концептуальні моделі та проблеми гарантування. *SWorld Journal*. 2017. Issue № 13. P. 361–370 (0,4 д. а.).

9. Длугопольська Т. І., Длугопольський О. В. Концепція безумовного базового доходу як альтернатива Бісмарківській моделі держави добробуту: від теоретичних студій до експериментальних практик. Економіка: реалії часу. 2017. № 2(30). С. 32–46 (особистий внесок автора: здійснено ретроспективний аналіз історії розвитку моделі безумовного базового доходу) (1,1 д. а.).

10. Длугопольська Т. І. Ключові концепції соціальної безпеки: міжнародна практика та Україна. *Бізнес-інформ*. 2017. № 2. С. 15–21 (0,5 д. а.).

11. Длугопольська Т. І. Соціальні права в контексті забезпечення соціальної безпеки громадян. Актуальні проблеми правознавства: збірник наукових праць ЮФ ТНЕУ. 2017. № 2(10). С. 63–68 (0,4 д. а.).

12. Длугопольська Т. І. Проблеми і передумови забезпечення соціальної безпеки держави. Концептуальні основи соціоекологоекономічної безпеки: колективна монографія / За ред. Л. М. Черчик. Луцьк: Терен, 2018. С. 370–386 (0,8 д. а.).

13. Длугопольська Т. І. Роль міжнародних та громадських організацій у соціальній адаптації та інтеграції ВПО у приймаючі громади в Україні. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 27. № 1. С. 39–45 (0,7 д. а.).

14. Dluhopolska T. I., Koziuk V. V., Dluhopolskyi O. V., Farion A. I. Crony sectors as a barrier to economic well-being and ecologization (case of Ukraine). *Economics and Sociology*. 2018. Vol. 11. №3. P. 113–132 (особистий внесок автора: проаналізовано екологічні ініціативи країн світу) (1,0 д. а.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

15. Длугопольська Т. І., Длугопольський О. В. Майнова нерівність як загроза соціальній безпеці: внесок А. Дітона – лауреата Нобелівської премії з економіки 2015 року. *Modern Transformation of Economic and Management in the Era of Globalization: Proceedings of the Conference* (м. Клайпеда, Литва, 29 січня 2016 р.). Klaipeda, 2016. P. 4–8 (особистий внесок автора: досліджено глибину бідності в історичній ретроспективі) (0,3 д. а.).

16. Dluhopolska T. I., Dluhopolskyi O. V. Irregular migration: structure and mechanisms of regulation for the social protection. *Combating Illegal Migration and*

Human Trafficking: Proceedings of Scientific the International Symposium (м. Івано-Франківськ, 11–12 березня 2016 р.). Івано-Франківськ, 2016. Р. 44–46 (особистий внесок автора: досліджено особливості нелегальної міграції) (0,2 д. а.).

17. Длугопольська Т. І. Міграційні проблеми країн Європи як загроза фінансово-економічній та соціальній безпеці. Економічний і соціальний розвиток України у XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації: Збірник тез доповідей XIII міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчен. (м. Тернопіль, 24–25 березня 2016 р.). Тернопіль, 2016. С. 115–116 (0,1 д. а.).

18. Длугопольская Т. И., Длугопольский А. В. Ценность доверия в современной экономике. Modern Problems of Improve Living Standards in a Globalized World: Conference Proceedings of the International Scientific Internet-Conference (м. Ополе, Польща, 8 грудня 2016 р.). Opole, 2016. Р. 86–89 (особистий внесок автора: обґрунтовано роль довіри в соціально-економічному розвитку) (0,15 д. а.).

19. Длугопольська Т. І. Модель безумовного базового доходу як варіант трансформації держави добробуту у XXI столітті. Національна економіка в умовах глобалізації: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку: Збірник тез доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 7 березня 2017 р.). Полтава, 2017. С. 83–85 (0,1 д. а.).

20. Длугопольська Т. І. Політичні концепції соціальної безпеки в контексті функціонування економіки добробуту. Проблеми та перспективи розвитку економіки в контексті євроінтеграційних процесів: Матеріали доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 21 квітня 2017 р.). Запоріжжя, 2017. С. 7–9 (0,1 д. а.).

21. Длугопольська Т. І., Длугопольський О. В. Експерименти із запровадження безумовного базового доходу в світі: здобутки та невдачі. Наукові засади розвитку знань економічної теорії: Збірник тез наукових робіт учасників I міжнар. наук.-практ. конф. з економічної теорії (м. Черкаси, 21–23 квітня 2017 р.). Черкаси, 2017. С. 97–101 (особистий внесок автора: представлено експеримент із запровадження моделі безумовного базового доходу) (0,2 д. а.).

22. Длугопольська Т. І. Соціальний захист населення з позицій теорії марнотратності: виклики для продуктивності. Продуктивна спроможність націй: приклад України: Матеріали міжнар. наук. конф. (м. Київ, 29 червня 2017 р.). К., 2017. С. 150–151 (0,05 д. а.).

23. Длугопольська Т. І. Міграція як виклик системі соціальної безпеки України (результати соціологічного опитування). Сучасна соціально-економічна система: парадигма, завдання і тенденції: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ніжин, 27 квітня 2018 р.). Ч. 1. Ніжин, 2018. С. 160–161 (0,1 д. а.).

24. Dluhopolska T. I., Dluhopolskyi O. V., Ali Vazmi. Sustainable development, values and ecological policy. Стратегії та політика розвитку територій: міжнародні, національні, регіональні та локальні виклики: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 10–12 травня 2018 р.). Чернівці, 2018. С. 91–92 (особистий внесок автора: обґрунтовано взаємозв'язок сталого розвитку та культурних цінностей) (0,1 д. а.).

25. Dluhopolska T. I., Dluhopolskyi O. V. Integration of IDPs into host communities as a component of domestic social policy (case of Ukraine).

Устойчивое развитие экономики: международные и национальные аспекты: электронный сборник статей II междунар. научн.-практ. конф. (м. Новополоцк, Білорусь, 7–8 червня 2018 р.). Новополоцк, 2018. С. 21–22 (особистий внесок автора: обґрунтовано актуальні виклики соціальної безпеки в контексті внутрішньої міграції) (0,1 д. а.).

26. Dluhopolska T. I., Dluhopolskyi O. V. Migration as a global challenge: case of Ukraine. Стратегические направления социально-экономического и финансового обеспечения развития национальной экономики: Материалы II-й Международной научн.-практ. конф. (м. Мінськ, Білорусь, 27–28 вересня 2018 р.). Минск, 2018. С. 146–148 (особистий внесок автора: обґрунтовано міграцію з точки зору глобального виклику для України) (0,2 д. а.).

27. Длугопольська Т. І. Стан соціальної захищеності населення України (результати всеукраїнського опитування). Сучасні технології менеджменту: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. студ., аспір. та молодих вчен. (м. Луцьк, 7 листопада 2018 р.). Луцьк, 2018. С. 193–194 (0,1 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Длугопольська Т. І. Фінансування соціальних видатків крізь призму забезпечення соціальної безпеки держави. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль, 2018.

Дисертація присвячена дослідженню теоретико-методичних та прикладних аспектів фінансування соціальних видатків з метою забезпечення економічної безпеки держави. Проаналізовано ключові концепції соціальної безпеки на національному рівні й обґрунтовано їх авторське бачення з врахуванням національної специфіки. Проведено аналіз соціальних видатків, здійснено оцінку їх ефективності з врахуванням сучасних викликів економічній безпеці держави. Проведено оцінку ефективності інтеграції ВПО у приймаючі громади в контексті загрози економічній безпеці та реформи децентралізації. За допомогою імітаційного моделювання оцінено вплив індикаторів соціальної безпеки на ключові індекси соціально-економічного розвитку в контексті зміцнення економічної безпеки держави. Визначено стратегічні вектори удосконалення фінансування соціальних видатків на національному та локальному рівнях в контексті забезпечення економічної та соціальної безпеки у довгостроковій перспективі.

Ключові слова: національна економіка, соціальні видатки, держава добробуту, економічна безпека, соціальна безпека.

АННОТАЦИЯ

Длугопольская Т. И. Финансирование социальных расходов через призму обеспечения социальной безопасности государства. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Тернопольский национальный экономический университет. – Тернополь, 2018.

Диссертация посвящена исследованию теоретико-методических и прикладных аспектов финансирования социальных расходов для обеспечения экономической безопасности государства. Проанализированы ключевые концепции социальной безопасности на национальном уровне и обосновано их собственное видение с учетом национальной специфики. Проведен анализ социальных расходов, а также произведена оценка их эффективности с учетом современных вызовов экономической безопасности государства. Осуществлена оценка эффективности интеграции ВПЛ в принимающие общины в контексте угрозы экономической безопасности государства и реформы децентрализации. С помощью имитационного моделирования проведена оценка влияния индикаторов социальной безопасности на ключевые индексы социально-экономического развития. Определены стратегические векторы усовершенствования финансирования социальных расходов на национальном и локальном уровнях в контексте обеспечения экономической и социальной безопасности в долгосрочной перспективе.

Ключевые слова: национальная экономика, социальные расходы, государство благосостояния, экономическая безопасность, социальная безопасность.

ANNOTATION

Dlugopolska T. I. Financing social expenditures through the prism of ensuring the state's social security. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Economics, speciality 08.00.03 – economics and management of the national economy. – Ternopil National Economic University. – Ternopil, 2018.

The dissertation is devoted to the study of theoretical, methodological and instrumental aspects of financing social expenditures in order to ensure the state's economic security. The essence of economic security manifests itself in providing the economic development of the state in order to meet the social, financial and economic needs of citizens for the optimal cost of labor and the economical use of environmental resources. In this context we can already talk not only about economic, but also socio-economic-ecological security, connected with ensuring sustainable development of the economy.

It has been substantiated that status of Ukraine is assessed as low according to different methods of assessing the level of national security. Indicators allowing to assess the degree of threats' and risks' impact on economic security in a social dimension include: the ratio of the minimum amount of pension to the subsistence minimum, the ratio of the average wage to the subsistence minimum, the unemployment rate, the amount of expenditures of the consolidated budget for education, the amount of consolidated budget expenditures for health protection and others. Consequently, the importance of an adequate level of financing of social expenditures in ensuring the economic and social security of the state is indisputable.

The analysis of social expenditures has been carried out, the estimation of their efficiency taking into account the current challenges to the Ukraine's economic

security has been made. The analysis of key macroeconomic indicators of Ukraine 2010–2017 showed that parameters of Ukrainian citizens' social standards of life remain extremely low, which, despite their annual growth is offset by the influence of inflationary processes. It has been established that since 2014 in Ukraine there has been a change in approaches to determining the importance of public benefit provision, according to which the system of limited budget resources distribution has become more oriented to those areas that help to improve the qualitative parameters of human development and have a positive impact on society. An assessment of the effectiveness of IDPs integration into host communities (hromadas) in the context of national security threat and reform of decentralization was made.

On the basis of the use of simulation tools, an assessment of the impact of 19 indicators of economic security in its social dimension on the social and economic development indexes (SPI, LPI, QLI, FSI) has been evaluated. Indicators of similar indicators of Poland were chosen as desirable landmarks, because over the past 20 years Poland has significantly outstripped Ukraine in terms of economic and social development indicators.

An assessment of the labor market dynamics showed that Ukraine is significantly behind the OECD countries in terms of employment, level of labor force participation, and unemployment. Although during 2000–2017 the level of officially registered unemployment in Ukraine declined from 11.5% to 9.0% and the employment rate increased from 51.3% to 53.9%. Compared to the OECD countries, this is enough moderate progress. The low labor force participation rate, which declines over the years (63% on average), remains a problem for Ukraine, while global practice demonstrates its optimal level of 70%. The analysis of the redistributive policy efficiency has shown that the largest gap in the primary incomes of the rich and poor in the EU-28 countries is observed in Denmark, Ireland, Latvia, Croatia, Great Britain, Belgium, Finland. However, after using the tools of social and fiscal policy, the security situation has significantly improved (minimizing gaps in 5–8 times). For Ukraine, the redistributive social policy is recognized as extremely important in view of the tendency to increase the gap in the incomes of the rich and the poor and the impossibility of many socially vulnerable groups to ensure an optimal level of welfare independently.

With the help of simulation modeling method an assessment of the social security indicators' impact on the key indexes of socio-economic development was made. Public opinion polls were conducted in several regions of Ukraine in order to more objectively assess the state of social security. An analysis of the stiffness of the legislation on occupational safety and social security showed that Ukraine belongs to countries with a high level of employment security and the middle level of social security. The strategic vectors for improving the financing of social expenditures at the national and local levels in the context of ensuring the state's social security in the long-term perspective were determined.

Key words: national economy, social expenditures, welfare state, economic security, social security.

Підписано до друку 25.04.2019 р.
Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублюванні.
Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 1,0.
Зам. № А021-19. Тираж 150 прим.

Видавець та виготовлювач
Тернопільський національний економічний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль 46009

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 3467 від 23.04.2009 р.*

Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ»
вул. Бережанська, 2, м. Тернопіль 46009
тел. (0352) 47-58-72
E-mail: edition@tneu.edu.ua